

„Nem súlyed az emberiség!”...

Album amicorum Szörényi László LX. születésnapjára

Főszerkesztő: JANKOVICS József
Felelős szerkesztő: CSÁSZTVAY Tünde
Szerkesztők: CSÖRSZ Rumen István
SZABÓ G. Zoltán

Nyitólap: www.iti.mta.hu/szorenyi60.html

MTA Irodalomtudományi Intézet
Budapest, 2007

ERDÉLYI ZSUZSANNA

Mestereknek mestere...

A jellege, illetve funkciója alapján katekizmusi vagy lakodalmi éneknek nevezett láncolatos/lánc-vers az ún. szöveg-visszaolvasó műfajhoz tartozik. A kérdések és feleletek rendjében, általában 12-ig haladó, s közben visszafelé számláló, hittételeket, vallási fogalmakat sorjáztató énektípus nálunk is általánosan ismert volt. Rendszerint lakodalomban, mulatozás közben, vagy halotti tor alkalmával hangzott föl. A „Mestereknek mestere, mondd meg nékem, mi az egy...” indító forma az oktatás, a tudás fogalmi körébe visz minket vallási és szórakoztató igénnyel egyaránt. Hol férfi férfival váltogatja szavát, „Mondd meg édes jó barátom...”, hol meg egykori iskolai gyakorlatra is utalva, gyermekekhez intézik a kérdést: „Gyermek, gyermek, mondd meg...” Akár így, akár úgy, a választ e responsorikus énekben általában a jelenlévők együtt adják meg. A visszafelé történő szám szerinti ismétlés kitörölhetetlenül bevési az agyba az elemi bibliai ismereteket, és a verbális automatizmus erejével életre szólóan megőrzi azokat.

Mint minden alapigazságokat meghatározó folklórműfaj, a katekizmusi ének más európai nép hagyományába is jelen van, de távolabbi kultúrák örökségében, pl. a kaukázusi mohamedánok vagy az indiai buddhisták körében sem ismeretlen. E tény igen távoli múlt valamiféle közös szellemi forrásvidékére, szemléleti, értelmezési azonosságaira vezethető vissza.

Mielőtt erről szólnánk, nézzünk körül saját portánkon. A népi káté-ének hazai bemutatása, szakmai rögzítése Bartók Béla nevéhez kötődik. 1917-es Hont megyei gyűjtéséből adott közre egy, sajnos csak csonka, háromszakaszos szöveget.¹ A többit hibásnak találta. Az ének hagyományban betöltött szerepére, előadásmódjára vonatkozó észrevételt nem közöl, csak annyit jelez, hogy hasonlóval nem találkozott. Volly István két évtized múltán 12 szakaszos katekizmusi énekeit peregi és galgahévízi anyagából már népi környezetében mutatja be, és némi pillantást vet népének történeti előzményeire.²

Átfogó, széles kitekintésű tanulmányban Berze Nagy János foglalkozik a száménekekkel, hazai idegen nyelvű változataival, európai összefüggéseivel, történeti háttérével, s műfaji

1 BARTÓK Béla, *A magyar népdal*, Bp., 1924, 309. sz.

2 VOLLY István, *Katekizmusi ének*, Ethnographia, 1937, 465–468.

kötődéseivel.³ Az énekekben megjelenő számok hordozta jelképi tartalmak érthetően tágították érdeklődési körét, s vonták be kutatásába a néphagyomány számszimbolikáját, amiképpen erre tanulmánya címében is utal. A témakör kutatására feltehetően nemcsak Volly írása készítette, hanem két Baranya megyei szövegváltozata is, amelyet ő Püspökszenterzsébeten és Gilvánfán gyűjtött, lakodalomban és mulatozás közben hallható énekként. Berze Nagy taglalja az ének eredet- és történeti kérdéseit, európai elterjedtségét, funkcióbéli fejlődését és folklorizációját. Szükségszerűen kitér a népi örökség jelképes számaira is. Nem pusztán a katekizmus énekekhez köti mondanivalóját, hanem a számok jelképes, főleg misztikus képességére alapozó defenzív értékű műfajokhoz, pl. a meséhez. Heller Bernát kiegészíti Berze Nagynak a kátéének történeti előzményeire vonatkozó adatait.⁴ A Kiss Lajos szerkesztette Magyar Népzene Tára III/A, ún. lakodalmos kötetében már 25 változat található az énekből, országos szóródásban. A fölvezető szöveg- és jegyzetanyag bővíti ismereteink körét, az európai szakirodalom számbavételével tágítja műfaji horizontunkat.⁵ Úgy tudom, hogy a kátéénekről fél évszázada nem jelent meg közlés. Ezért is lenne célszerű újra elővenni e típuskört, és az azóta feltárt, akár hazai, akár európai változataiból valamiféle antológiát kiadni, s modernebb antropológiai szemlélettel e művelődéstörténeti, vallási tartalmai miatt oly fontos szöveggyűjteményt előtérbe állítani.

Jelen írásomban nem az említett félévszázados hiányt akarom pótolni – e feladatra mások hivatottabbak –, pusztán csak az európai szöveggyűjteményhez néhány adatot hozzátenni, s ezzel a magyar közléseknek szélesebb jelenbéli háttérrel megajánolni. Jómagam hazai és külföldi gyűjtéseim során találok ily funkciójú és szövegű énekekkel. Különösebb jelentőséget nem tulajdonítottam nekik, tudván, hogy általánosan ismertek, mivel a vallás- és oktatástörténeti tudásanyagból folklorizálódtak. E folyamathoz hozzájárult a török okozta, s a vallásháborúk kiváltotta hitbéli nyomorúság, a paphiányból adódó vallási önellátás kényszere, a minimumra szorított hitismeret biztosítása. Erről számot kellett adni a házasságkötés előtt, vagy az éppen folyó iskolai tanítás menetében. Mind az ének elnevezései, mind funkcióbéli jellemzői valószerűsítik nevezett gyakorlatot, földidéznek történeti atmoszféráját, a jelenbe is átívelő szellemi erejét.

Jóllehet, az ilyen énekek nem is tartoztak kutatásaim fővonulataihoz – inkább vele sodródtak az efféle járulékos „szörzés”-ek –, mégsem hagytam őket kallódnivalóan, elveszni. Gyűjtési elvem ugyanis az volt, hogy mindent összeszedtem, amit elém öntött az adakozó népi emlékezet. Úgy véltem, hogy majd csak akad olyan kolléga, akár későbbi kutató, aki-

3 BERZE NAGY János, *A „katekizmus ének” és a néphagyomány számszimbolikája*, Ethnographia, 1939, 111–135.

4 HELLER Bernát, *Még néhány szó a katekizmus énekeiről*, Ethnographia, Kisebb közlemények, 1940, 250–252.

5 *Magyar Népzene Tára III/A, Lakodalom*, s. a. rend. Kiss Lajos, szerk. BARTÓK Béla, KODÁLY Zoltán, *A katekizmus ének*, Bp., 1955, 561–587, 975–980.

nek érdeklődési körébe esnek a hozzám csak ad hoc lecsapódott múlttöredékek. Eszembe jutott, hogy jómagam is hányszor áldottam azon hazai és külszázgi tudósokat, akik műfaji bontásban szerkesztett népköltészeti kiadványaik végén, filosz lelkiismeretességüknek köszönhetően, közöltek számukra semmilyen csoportba nem sorolható – bizony, csak önmagukban lebegő – szövegeket. Ezeket vagy a Miscellanea vagy az Appendix rovatba, illetve az Elegyes darabok közé illesztették. Itt várták sorukat mindaddig, amíg az idő múlásával, az intenzív gyűjtőmunka eredményeként különös jelentőséget nem nyertek valamilyen műfaji egységé izmosodó szövegcsoport történeti kutatásai menetében az időrendi, a terjedési kérdések elemzésénél. Az ilyen emlékek számára a későbbi kutatás megnyithatta az önálló műfajjá válás lehetőségét és a nép szellemi állományában kijelölhette a helyét. Sok ilyesféle „futottak még”-kategóriában bizonytalankodó szövegek nyújtottak pl. nekem is filológiai fogódzót, keltettek igaz örömet, s egyúttal tudós elődeink iránt érzett hálát. Mindezt viszonzni csak közvetve tudtam, az idő fordított rendjében, azaz az utánam következőknek. Az elődöket elnyelte az idő, a fiatalabb kortársak, s az utódok mellettem, illetve mögöttem jönnek. Nyerhetnek abból, amit átmentettem számukra. Ez ideig már többen is nyertek. Jó érzés tudni, hogy a népi emlékezés, „rávélekedés”, „illen-ollan”, „összeszedett”, „anyám fejbű’ tanút” stb. törmelékei elég gyorsan gazdára leltek, s szolgálták az ő és a szakma érdekeit.

A katekizmusi énekek iránti érdeklődésem a közelmúltban kezdett éledni, amikor újra átnéztem a nemzetközi összehasonlítást célzó gyűjtéseimet, terepen, könyvtárban végzett kutatásaimat. Horvát, olasz, orosz anyagban találtam műfaji megfelelőket, egyszersmind az adott nép hagyományából eredő eltéréseket, jellemző vonásokat. Ekkor vetődött fel bennem, hogy talán a hazai folklór számára is érdekes lehet ezen párhuzamok közlése, ezzel az azonosságok, de az eltérések nyomon követése is. Ez utóbbiak hangsúlyossá váltak a görögkeleti káté-alapú énekekben, mivel a keleti egyház teológiai-szemléleti sajátosságait is fölmutatják, esetleg az ortodoxiának a néphagyományba kövesedett archaikus rétegeit is fölillantják. Netán a távoli eredő vonalak mentén húzódo görög–zsidó–arab tartalmakat, képzeteket is közelünkbe hozhatják. Különösképpen a számok hordozta többletjelentéseket, amelyek az idők folyamán rendszerré bővült számmisztika–szám-szimbolika fogalmi-képi állományába szerveződtek be.

A misztikus tartalmakat, jelképeket megjelenítő számok fogalmának kialakulása feltehetően az időszámításunk elejére nyúlik vissza. Az alexandriai filozófiai iskola vezető egyénisége a zsidó hittudós, filozófus Philon volt. Kiemelkedő jelentőségű műveit görögül írta az 1. számában. Történeti, természettudományi, vallási témájú értekezései, a számok világát is érintő szentírás-magyarázatai hatottak a kereszténység fejlődésére. Philon többletjelentésű számértelmezései az előző nagy kultúrák (babiloni, chaldeus, görög...) kozmogóniai, asztrológiai ismereteit tételezik föl, amelyek anyagában a valláshoz kötötten jelentős szerepet játszottak a szent számok, a kiemelt számok, a mágikus értékű számok. Maga az egyház is fölfigyelt a számokhoz köthető, s a mennyiségjelzéseket túllepő misztikus tartalmakra, s fölfedezte jelképi erejüket. A 4. és 5. században élő Szent

Ágostont is foglalkoztatta a számokban rejlő transcendens-képesség. Nyomában a szinte kortárs Eucherus, Lyon város püspöke, a 449-ben írt *Formulae spiritualis intelligentiae* című műve XI. fejezetében (De numeris) már megtalálható a szimbolikus jelentésű számok sora 1–10-ig, mely úgy tetszik, a katekizmusi ének ősképe, előfutára. A 9. századi Karoling-reneszánsz nagy tekintélyű polihisztorja Hrabanus Maurus, Mainz érseke bővítette az egyházatyák bibliai számokhoz fűződő jelentésmagyarázatainak körét. Az ilyen tartalmú ismeretek fontosságára utal egy 9. századi adat. A versénekbe szedett katekizáló jellegű számének teret nyert a zsidó vallási hagyományban is, a húsvéti széderesti családi szertartás menetében. Első nyoma 1406-ból, Németországból való. A hittudósok a szám-magyarázó énekek előképét a zsidó–arab talmudista filozófus, a 12. századi Maimonides Mózes láncversében látják.

A katekizmusi ének első latin följegyzését 1468-ból Padovából ismerjük. Ennek egyik 16. századi változatát dolgozta föl a neves velencei zeneszerző, Theodor Clinius kórusmotettájában.⁶ Nálunk Náray György 1695-ös *Lyra Coelestis* című énekkönyvében a Reggeli énekek közé sorolta „Cantio pro pueris...” megjelöléssel, és Európában először hangjegyekkel.⁷ Ugyanezt leközli Bogisich Mihály Magyar egyházi énekek a 18. századból címmel.⁸ Bogisich egyik megjegyzése arra enged következtetni, hogy ez a cantio már régóta élhetett a hazai gyakorlatban, az iskolai oktatásban. Az ének kezdete: „Gyermek, gyermek, mondd meg, mi légyen az egy?...”

E rövid történeti araszolás, amely Philontól a néphagyomány katekizmusi énekéig vezető utat jelzi, csak érinti azokat az időbeli fogódzókat, amelyek a számének eszmei alapozása, funkcióbéli kibontakozása, gyakorlata és viszonylag gyors folklorizációs menete követéséhez szükségesek.

Miután Berze Nagy János igen alaposan és minden irányba kiterjedően foglalkozott a szöveg-visszaolvasó műfaj egyik típusával és a néphagyomány számszimbolikájával, ez esettanulmányban nem kívántam bőséges filológiai háttérrelést adni. Nem is tartottam ildomosnak az ő kutatási anyagával visszaélni. Nekem nem állt módomban annyira belemélyedni a műfajba, annál is inkább nem, mert közben tudtam meg, hogy egyik jeles kollégánk nagy ívű vizsgálódásai e témakörben történeti távlatú, interkontinentális, azaz nemcsak európai kitekintéssel végzett kutatásai már a vége felé járnak. Jelen közlésem neki is szánom, szövegeimmel anyagának gazdagítását célzom. Addig is, amíg írása (köte) megjelenik, mindenképpen olvassuk el Berze Nagy János tanulmányát, amelynek alapján az említett szerzők mellett én is dolgoztam, s filozófia-, művelődés- és vallás-

6 L 5 jp. 976.

7 NÁRAY György, *Lyra Coelestis, Tyrnaviae*, 1695, 6. Cantio pro pueris, quandam quasi Cathechesim in se complectens.

8 BOGISICH Mihály, *Magyar egyházi énekek a XVIII. századból*, Bp., 1981, 72–73. (MTA Értekezések a Nyelv- és Széptudomány köréből, IX)

történeti ismereteimet egészítettem ki szakmunkákkal. Berze Nagy írása adja meg jelen közlés hátterét, s szimbolikus száménekeinek folklorisztikus értékét. Teszi mindezt a 21. század elején, miközben fölidézi e krisztusi időfolyam kezdetét, s még távolabbi korok, fényes kultúrák számképzeteit, csillagjegyeit, miközben az időtlenség érzetét kelti...

Köszönetet mondok az idegen szövegek fordításáért Kámán Erzsébet, Hidász Ferenc (OFM), orosz, Lax Éva olasz dialektus, horvát Lukács István kollégáimnak. (Megjegyzés: A szövegeket a nyomtatott változatban terjedelmi okok miatt rövidítve hozzuk, nem haladunk visszafelé minden egyes alkalommal, csak a végén sorjáztatjuk teljes egészében.)

1. Évangéliumi Ének

Ti tudós emberek,
Iskolák élén álló
Kiművelt szolgák,
Tudassátok mi az Egy?
Egy a Fia Máriának,
Az Úristen felettünk,
Ki uralkodik és örvend. (Ujjong, örömet ad)

Ti tudós emberek
Iskolák élén álló
Kiművelt szolgák,
Tudassátok mi a Kettő?
Kettő Iszejev táblája,⁹ (helyesen: Mózes)
Egy a Fiu Sion hegyén,¹⁰
Az Uristen felettünk,
Ki uralkodik és örvend.

Ti tudós emberek
Iskolák élén álló
Kiművelt szolgák,
Tudassátok mi a Három?
Három a pátriárka (a földön)
Kettő Iszejev táblája...

9 Szövegromlás egy folyóiratból: Kettő Mózes táblája, a sínai hegyen.

10 Innentől kezdve így alakul az „Egy”-hez kapcsolódó szöveg, de nem mindig!

Ti tudós emberek
Iskolák élén álló
Kiművelt szolgák,
Tudassátok mi a Négy?
Négy az evangéliumi könyv (lap, levél),
Három a pátriárka...

Ti tudós emberek
Iskolák élén álló
Kiművelt szolgák,
Tudassátok mi az Öt?
Öt sebet ártatlanul szenvedett az Úr,
Négy az evangéliumi könyv...

Ti tudós emberek
Iskolák élén álló
Kiművelt szolgák,
Tudassátok mi a Hat?
Hat a kerubok szárnya,
Öt sebet ártatlanul szenvedett az Úr...

Ti tudós emberek
Iskolák élén álló
Kiművelt szolgák,
Tudassátok mi a Hét?
Hét az angyalok kara,
Hat a kerubok szárnya...

Ti tudós emberek
Iskolák élén álló
Kiművelt szolgák,
Tudassátok mi a Nyolc?
Nyolc a Nap köre,
Hét az angyalok kara...

Ti tudós emberek
Iskolák élén álló
Kiművelt szolgák,
Tudassátok mi a Kilenc?
Kilenc öröm van az évben,
Nyolc a Nap köre...

Ti tudós emberek
Iskolák élén álló
Kiművelt szolgák,
Tudassátok mi a Tíz?
Tíz az Isten parancsa,
Kilenc öröm van az évben...

Ti tudós emberek
Iskolák élén álló
Kiművelt szolgák,
Tudassátok mi a Tizenegy?
Tizenegy az apostol,¹¹
Tíz az Isten parancsa...

Ti tudós emberek
Iskolák élén álló
Kiművelt szolgák,
Tudassátok mi a Tizenkettő?
Tizenkét hónap van az évben,¹²
Tizenegy az apostol
Tíz az Isten parancsa,
Kilenc öröm van az évben,
Nyolc a Nap köre,
Hét az angyalok kara,
Hat a kerubok szárnya,
Öt sebet ártatlanul szenvedett az Úr,
Négy az evangéliumi könyv,
Három a pátriárka,
Kettő Iszejev táblája, (Mózes táblája)
Egy a Fia Máriának,
az Úristen felettünk,
Ki uralkodik és örvend. (Ujjong, örömet ad)

(P. BESSZONOV, *Kaleki perechozsije*, Moszkva, 1861, 381. 94. sz. Novoszjolka falu, Ufimszki járás, Orenburgi tartomán; Pjotr Kirejevskij gyűjtéséből – 1830-as évek.)

11 Var.: Tizenegy az ősatya (HIDÁSZ Ferenc magyarázata az ikonosztáz legfelső sora.)

12 Var.: Tizenkettő az apostol

2. Elmélkedés Isteni Igazságokról!

Mond meg nekem mester mi az egy?
Egy az Isten Egekbe, uralkodik Menynyekbe Mindörökké!

Mond meg nekem mester mi a kettő?
Kettő Mózes táblája! Egy az Isten Egekbe uralkodik Menynyekbe Mindörökké!

Mond meg nekem mester mi a három?
Három a három Pátriarka, kettő Mózes táblája! Egy az Isten Egekbe...

Mond meg nekem mester mi a négy?
Négy a négy evangélista! Három a három Pátriarka...

Mond meg nekem mester mi az öt?
Öt az öt követek! Négy a négy Evangélista...

Mond meg nekem mester mi a hat?
Hat a hat kánai vödör! Öt az öt követek...

Mond meg nekem mester mi a hét?
Hét a hét szentségek! Hat a hat kánai vödör...

Mond meg nekem mester mi a nyolcz?
Nyolcz a nyolcz boldogok! Hét a hét szentségek...

Mond meg nekem mester mi a kilencz?
Kilencz a Menynyei karok! Nyolcz a nyolcz boldogok...

Mond meg nekem mester mi a tíz?
Tíz a tíz parancsolatok! Kilencz a Menynyei karok...

Mond meg nekem mester mi a tizenegy?
Tizenegy a szüzek! Tíz a tíz parancsolatok...

Mond meg nekem mester mi a tizenkettő?

Tizenkettő a tanítványok! Tizenegy a szüzek, tíz a tíz parancsolatok, kilencz a Menynyei karok, nyolcz a nyolcz boldogok, hét a hét szentségek, hat a hat Kánai vödör. Öt az öt követek! Négy a négy Evangélista, három a három Pátriarka, kettő Mózes táblája. Egy az Isten Egekbe, Uralkodik Menynyekbe, Mindörökké!

Dicsérjük a Jézus Krisztust!
Most és mindörökön, örökké Ámen!

Írta Hangya Lujza! Született Márkus. szül. 1925. febr. 21 én. Garampáldon!
Hrsz 94359. Ez a dalamra megy. Kazettára kéne venni.

(Érkezett a *Remény* című vallási hetilap (Pozsony) gyűjtési felhívására 1995. február 8-án, a szerkesztőségbe – számtalan küldeménnyel Bertha Éva továbbította nekem Pestre.)

3. Lakodalmi ének

Mudar meštar opital
Malenoga diteta
Povij meni ti dite
Što je pervo na svitu?

– Jedan Bog je na nebi
Ki se rodil na zemlji
Ki sim svitom kraljuje.

– Mudar meštar opital
Malenoga diteta
Povij meni ti dite
Što je drugo na svitu?

– Dvi su table Jezuševe
Ke je Mojzeš pisal.
Jedan Bog je na nebi
Ki se rodil na zemlji
Ki sim svitom kraljuje.

– Mudar meštar opital
Maljanoga diteta
Povij meni ti dite
Što je drugo na svitu?

– Tri su patrijarke
Dvi su table Jezuševe
Ke je Mojzeš pisal.

A bölcs mester megkérdezi
A kisgyermeket
Mondd meg nekem te gyermek
Mi az első a világon?

– Egy az Isten a mennyben
Ki a földön született
Ki az egész világ királya.

– A bölcs mester megkérdezi
A kisgyermeket
Mondd meg nekem te gyermek
Mi a második a világon?

– Kettő a Jézus táblája
Melyeket Mózes irt.
Egy az Isten a mennyben
Ki a földön született
Ki az egész világ királya.

– A bölcs mester megkérdezi
A kisgyermeket
Mondd meg nekem te gyermek
Mi a harmadik a világon?

– Három a pátriárka
Kettő a Jézus táblája
Melyeket Mózes irt

Jedan Bog je na nebi
Ki se rodil na zemlji
Ki sim svitom kraljuje.

– Mudar meštar opital
Maljanoga diteta
Povij meni ti dite
Što j'četerto na svitu?

– Četiri evangelište
Tri su patrijarke...

Mudar meštar opital
Maljanoga diteta
Povij meni ti dite
Što je peto na svitu?
– Pet ran Bogovi
Četiri evangelište...

– Mujder meštar opital
Maljanoga diteta
Povij meni ti dite
Što je šesto na svitu?

– Šest gali na morji
Pet ran Bogovi...

– Mujder meštar opital
Maljanoga diteta
Povij meni ti dite
Što je sedmo na svitu?

– Sedam božji andelkov
Šest gali na morju...

– Mujder meštar opital
Maljanoga diteta
Povij meni ti dite
Što je osmo na svitu?

Egy az Isten a mennyben
Ki a földön született
Ki az egész világ királya.

– A bölcs mester megkérdezi
A kisgyermeket
Mondd meg nekem te gyermek
Mi a negyedik a világon?

– Négy az evangélista
Három a pátriárka...

– A bölcs mester megkérdezi
A kisgyermeket
Mondd meg nekem te gyermek
Mi az ötödik a világon?
- Öt az Isten sebe
Négy az evangélista...

– A bölcs mester megkérdezi
A kisgyermeket
Mondd meg nekem te gyermek
Mi a hatodik a világon?

– Hat a gálya a tengeren
Öt az Isten sebe...

– A bölcs mester megkérdezi
A kisgyermeket
Mondd meg nekem te gyermek
Mi a hetedik a világon?

– Hét az isten angyala
Hat a gálya a tengeren...

– A bölcs mester megkérdezi
A kisgyermeket
Mondd meg nekem te gyermek
Mi a nyolcadik a világon?

– Osam serafinov
Sedam božji andelkov...

– Nyolc a szerafin
Hét az Isten angyala...

– Mujder meštar opital
Maljanoga diteta
Povij meni ti dite
Što je deveto na svitu?

– A bölcs mester megkérdezi
A kisgyermeket
Mondd meg nekem te gyermek
Mi a kilencedik a világon?

– Dever kerubinov
Osam serafinov...

– Kilenc a kerubin
Nyolc a szerafin...

– Mujder meštar opital
Maljanoga diteta
Povij meni ti dite
Što je deseto na svitu?

– A bölcs mester megkérdezi
A kisgyermeket
Mondd meg nekem te gyermek
Mi a tizedik a világon?

– Deseta je Marija ka je Boga rodila
Dvet kerubinov...

– Tíz a Mária ki Istent szülte
Kilenc a kerubin...

– Mujder meštar opital
Maljanoga diteta
Povij meni ti dite
Što je edinajsto na svitu?

– A bölcs mester megkérdezi
A kisgyermeket
Mondd meg nekem te gyermek
Mi a tizenegyedik a világon?

– Edinajst je prorokov
Deseta je Marija ka je Boga rodila...

– Tizenegy a próféta
Tíz a Mária ki Istent szülte...

– Mujder meštar opital
Maljanoga diteta
Povij meni ti dite
Što je dvanajste ne svitu?

A bölcs mester megkérdezi
A kisgyermeket
Mondd meg nekem te gyermek
Mi a tizenkettedik a világon?

– Dvajast je apoštolorov
Edinajst je prorokov
Deseta je Marija ka je Boga rodila
Dvet je serafinov
Osam kor na nebu
Sedam božji andelkov
Šest gali na morji
Pet ran Bogovi

Tizenkettő az apostol
Tizenegy a próféta
Tíz a Mária, aki Istent szülte
Kilenc a szerafin
Nyolc a kórus a mennyben
Hét az Isten angyala
Hat a gálya a tengeren
Öt az Isten sebe

Četiri evangelišti	Négy az evangélista
Tri su patriarke	Három a pátriárka
Dvi su table Jezuševe	Kettő a Jézus táblája
Ke je Mojzeš pisal	Melyeket Mózes irt
Jedan Bog je na nebi	Egy az Isten a mennyben
Ki se rodil na zemlji	Ki a földön született
Ki sim svitom kraljuje	Ki az egész világ királya

Gyűjtés: Narda (Vas m.) 1976. május 31. – augusztus 16.

Bauer Vincéné, Dorner Rozália, szül. 1920.

Raffai Lajosné, Horváth Mária, szül. 1925. (Csém. Burgenland (Várfölde)

Horváth Bódogné, Karlovics Anna, szül. 1903.¹³

4. Az igazság tizenkét szava (Szent Márton legendája)

Volt egyszer egy ember és a fia, akik szegények voltak, de olyan szegények, hogy enni-valójuk sem igen volt. Hát egy nap megjelent náluk egy úr, aki bizonyosan az ördög volt, és azt mondta: „Adok neked egy tarsoly pénzt, csak add nekem a fiadat három nap múlva.”

Az ördög el is jött, hogy elvigye a fiút, de az ember bizony sírásra fakadt. Az ördög azt mondta neki: „Visszajövök ma éjszaka. Ha el tudod mondani nekem az igazság tizenkét szavát, itt hagyom őt neked.”

Az ember azt gondolta: „Négy lába van az asztalnak, négy lába a széknek, négy lába van a kredencnek (tálalószekrénynek, pohárszéknek).” Mikor leszállt az este, jött egy kis öregember (Szent Márton), hogy szállást kérjen éjszakára, és a mi emberünk azt mondta neki, hogy nincs már helye, „és különben is ma éjjel jönnek, hogy elvigyék a fiamat, de ha el tudom sorolni az igazság tizenkét szavát, az ördög meghagyja nekem őt.”

13 Hozzáfűzött kommentár: „Hát ezt mindig szoktuk így énekelni. Már régen, amikor picik voltunk. Lakodalomba vagy valami – Téli estéken.

A „Mudar mestar” és a „Mujder mestar” formula váltakozva fordul elő. A horvát hagyományban nem egységes, dialektus szerint alakul és egyéni rögzítés folytán. – Gyűjtés közben jegyzem meg: „Mindenki másként örökítette meg. Én azt mondom, hogy mindenki mondja el a magáét. Egyik házban így sütik a kenyeret, a másikban úgy...” Előfordul, hogy a nyolc és a kilenc tartalmát is fölváltják.

Akkor a kis öregember így szólt: „Jól van! Én megbúvok egy sarokban, és így nyugodt lehet kend, majd én megfelelek neki. Kend mit mondott neki, amit nekem is el kell mondanom?”

A szegény ember: „Én azt mondtam: Négy lába van az asztalnak, négy lába a székeknek, négy lába van a kredencnek (tálalószekrénynek, pohárszéknek).”

A kis öregember: „Jól van!”

Amikor leszállt az éj, hát hallja, hogy dörömbölnék.

Az ördög: „Kipp-kopp, mi az egy?”

A kis öregember: „Isten felett senki sincsen.”

Az ördög: „Kipp-kopp, mi a kettő?”

A kis öregember: „A hold és a nap a világ kezdete előtt volt a mi Urunk.”

Az ördög: „Kipp-kopp, mi a három?”

A kis öregember: „A három királyok, a hold és a nap, a világ kezdete előtt volt a mi Urunk.”

Az ördög: „Kipp-kopp mi a négy?”

A kis öregember: „A négy evangélista, ki a világot tartja, Lukács, János, Márk és Máté, a háromkirályok, a hold és a nap, a világ kezdete előtt volt a mi Urunk.”

Az ördög: „Kipp-kopp, mi azt öt?”

A kis öregember: „Az Úr öt sebe, a négy evangélista, ki a világot tartja, Lukács, János, Márk és Máté, a háromkirályok, a hold és a nap, a világ kezdete előtt volt a mi Urunk.”

Az ördög: „Kipp-kopp, mi a hat?”

A kis öregember: „A hat kakas, amelyik Galileában kukorékol, az Úr öt sebe, a négy evangélista, ki a világot tartja, Lukács, János, Márk és Máté, a háromkirályok, a hold és a nap, a világ kezdete előtt volt a mi Urunk.”

Az ördög: „Kipp-kopp, mi a hét?”

A kis öregember: „Mária hét fájdalma, a hat kakas, amelyik Galileában kukorékol, az Úr öt sebe, a négy evangélista, ki a világot tartja, Lukács, János, Márk és Máté, a háromkirályok, a hold és a nap, a világ kezdete előtt volt a mi Urunk.”

Az ördög: „Kipp-kopp, mi a nyolc?”

A kis öregember: „A nyolc boldogság, Mária hét fájdalma, a hat kakas, amelyik Galileában kukorékol, az Úr öt sebe, a négy evangélista, ki a világot tartja, Lukács, János, Márk és Máté, a háromkirályok, a hold és a nap, a világ kezdete előtt volt a mi Urunk.”

Az ördög: „Kipp-kopp, mi a kilenc?”

A kis öregember: „A kilencezer szűzleány, a nyolc boldogság, Mária hét fájdalma, a hat kakas, amelyik Galileában kukorékol, az Úr öt sebe, a négy evangélista, ki a világot tartja, Lukács, János, Márk és Máté, a háromkirályok, a hold és a nap, a világ kezdete előtt volt a mi Urunk.”

Az ördög: „Kipp-kopp, mi a tíz?”

A kis öregember: „A tízparancsolat, a kilencezer szűzleány, a nyolc boldogság, Mária hét fájdalma, a hat kakas, amelyik Galileában kukorékol, az Úr öt sebe, a négy evangélista, ki a világot tartja, Lukács, János, Márk és Máté, a háromkirályok, a hold és a nap, a világ kezdete előtt volt a mi Urunk.”

Az ördög: „Kipp-kopp, mi a tizenegy?”

A kis öregember: „Tizenegy a Noé bárkája, a tízparancsolat, a kilencezer szűzleány, a nyolc boldogság, Mária hét fájdalma, a hat kakas, amelyik Galileában kukorékol, az Úr öt sebe, a négy evangélista, ki a világot tartja, Lukács, János, Márk és Máté, a háromkirályok, a hold és a nap, a világ kezdete előtt volt a mi Urunk.”

Az ördög: „Kipp-kopp, mi a tizenkettő?”

A kis öregember: „A tizenkét apostol, tizenegy a Noé bárkája, a tízparancsolat, a kilencezer szűzleány, a nyolc boldogság, Mária hét fájdalma, a hat kakas, amelyik Galileában kukorékol, az Úr öt sebe, a négy evangélista, ki a világot tartja, Lukács, János, Márk és Máté, a háromkirályok, a hold és a nap, a világ kezdete előtt volt a mi Urunk.”

Így, végül az ördög azt mondta a kis öregembernek:

„Ejnye, ejnye, Szent Márton, hogy neked mindenbe bele kell ütnöd az orrodát!”

(Cleto CORRAIN – Pierluigi ZAMPINI, *Poesia religiosa popolare del Polesine Rovigo*,
1971, 102–105.)

5. *Вы люди*

Вы люди оные,
Рабы поучёные,
Надъ школами выбраны!
Повѣдайте, что есть Е д и н ъ?
«Е д и н ъ Сынъ у Маріи,
«Царствуетъ и ликуетъ
«Господь Богъ надъ нами.»

Вы люди оные,
Рабы поучёные,
Надъ школами выбраны!
Повѣдайте, что есть Д в а?
«Д в а тавля Исеевы;
«Единъ Сынъ на Сионской горѣ*,
«Царствуетъ и ликуетъ
«Единъ Богъ надъ нами.»

Вы люди оные,
Рабы поучёные,
Надъ школами выбраны!
Повѣдайте, что есть Т р и ?
«Т р и патріарха на земль;
«Два тавля Исеевы;
«Единъ Сынъ на Сіонской горѣ,
«Царствуетъ и ликуеть

«Господь Богъ надъ нами.»

Вы люди оные,
Рабы поучёные,
Надъ школами выбраны!
Повѣдайте, что есть Ч е т ы р е ?
«Ч е т ы р е листа Евангельски;
«Три патріарха на земль;
«Два тавля Исеевы;
«Единъ Сынъ на Сіонской горѣ,
«Царствуетъ и ликуеть

«Господь Богъ надъ нами.»

Вы люди оные,
Рабы поучёные,
Надъ школами выбраны!
Повѣдайте, что есть П я т ь ?
«П я т ь ранъ безъ вины Господь терпѣль;
«Четыре листа Евангельски;
«Три патріарха на земль;
«Два тавля Исеевы;
«Единъ Сынъ на Сіонской горѣ,
«Царствуетъ и ликуеть

«Господь Богъ надъ нами.»

Вы люди оные,
Рабы поучёные,
Надъ школами выбраны!
Повѣдайте, что есть Ш е с т ь ?

«Ш е с т ь крыль херувимскіихъ;
«Пять ранъ безъ вины Господь терпѣль;
«Четыре листа Евангельски;
«Три патріарха на землѣ;
«Два тавля Исеевы;
«Единъ Сынъ на Сіонской горѣ,
«Царствуетъ и ликуеть

«Господь Богъ надъ нами.»

Вы люди оные,
Рабы поучёные,
Надъ школами выбраны!
Повѣдайте, что есть С е м ь?
«С е м ь чиновъ ангельскихъ;
«Шесть крыль херувимскіихъ;
«Пять ранъ безъ вины Господь терпѣль;
«Четыре листа Евангельски;
«Три патріарха на землѣ;
«Два тавля Исеевы;
«Единъ Сынъ на Сіонской горѣ,
«Царствуетъ и ликуеть

«Господь Богъ надъ нами.»

Вы люди оные,
Рабы поучёные,
Надъ школами выбраны!
Повѣдайте, что есть В о с е м ь?
«В о с е м ь круговъ солнечныхъ;
«Семь чиновъ ангельскихъ;
«Шесть крыль херувимскіихъ;
«Пять ранъ безъ вины Господь терпѣль;
«Четыре листа Евангельски;
«Три патріарха на землѣ;
«Два тавля Исеевы;
«Единъ Сынъ на Сіонской горѣ,
«Царствуетъ и ликуеть

«Господь Богъ надъ нами.»

Вы люди оные,
Рабы поучёные,
Надъ школами выбраны!
Повѣдайте, что есть Д е в я т ь?
«Д е в я т ь в ь году радостей;
«Восемь круговъ солнечныхъ;
«Семь чиновъ ангельскихъ;
«Шесть крыль херувимскихъ;
«Пять ранъ безъ вины Господь терпѣль;
«Четыре листа Евангельски;
«Три патріарха на землѣ;
«Два тавля Исеевы;
«Единъ Сынъ на Сіонской горѣ,
«Царствуетъ и ликуеть

«Господь Богъ надъ нами.»

Вы люди оные,
Рабы поучёные,
Надъ школами выбраны!
Повѣдайте, что есть Д е с я т ь?
«Д е с я т ь Божьихъ заповѣдей;
«Девять в ь году радостей;
«Восемь круговъ солнечныхъ;
«Семь чиновъ ангельскихъ;
«Шесть крыль херувимскихъ;
«Пять ранъ безъ вины Господь терпѣль;
«Четыре листа Евангельски;
«Три патріарха на землѣ;
«Два тавля Исеевы;
«Единъ Сынъ на Сіонской горѣ,
«Царствуетъ и ликуеть

«Господь Богъ надъ нами.»

Вы люди оные,
Рабы поучёные,
Надъ школами выбраны!
Повѣдайте, что есть Е д и н ь н а д е с я т ь?

«Единъ на десять Апостолов*;
«Десять Божьихъ заповѣдей;
«Девять въ году радостей;
«Восемь круговъ солнечныхъ;
«Семь чиновъ ангельскихъ;
«Шесть крыль херувимскіихъ;
«Пять ранъ безъ вины Господь терпѣль;
«Четыре листа Евангельски;
«Три патріарха на землѣ;
«Два тавля Исеевы;
«Единъ Сынъ на Сіонской горѣ,
«Царствуетъ и ликуетъ

«Господь Богъ надъ нами.»

Вы люди оные,
Рабы поучёные,
Надъ школами выбраны!
Повѣдайте, что есть Д в а н а д е с я т ь?
«Д в а н а д е с я т ь въ году мѣсяцевъ**;
«Единъ на десять Апостолов;
«Десять Божьихъ заповѣдей;
«Девять въ году радостей;
«Восемь круговъ солнечныхъ;
«Семь чиновъ ангельскихъ;
«Шесть крыль херувимскіихъ;
«Пять ранъ безъ вины Господь терпѣль;
«Четыре листа Евангельски;
«Три патріарха на землѣ;
«Два тавля Исеевы;
«Единъ Сынъ на Сіонской горѣ,
«Царствуетъ и ликуетъ

«Господь Богъ надъ нами.»

* Разнорѣчія приведены изъ напечатаннаго въ «Чтен. Общ. И. и Др. Р.»

Два тавля Моисеовыхъ
На Синаистѣй горѣ;
Единъ Сынъ Маріинъ.

* Единъ десять праотець.

** Апостоль